

Civisme i Urbanitat

En: Perspectiva Escolar, núm. 176 (juny 1993)

Tot assentament humà, tota ciutat, vila o poble, “és una formació gairebé vegetal de cases arrelades a la terra, d’uns espais robats a l’espai natural, perquè les persones hi puguin viure”, com es diu en el primer capítol del llibre *Civisme i Urbanitat*.

La ciutat, però, és aquell assentament que en un moment o altre o bé des de la seva fundació com és el cas de Barcelona, ciutat colònia romana, o des d’un moment històric determinat, s’ha estructurat de manera que ofereix als seus veïns unes formes de vida pròpies, que comporten uns drets i uns deures, els més globals dels quals són ser ciutadà i comportar-se cívicament. Perquè les persones puguin fruit de la ciutat s’han de captar de tal manera que no sols no es molestin els uns als altres, sinó que en cada moment i ocasió es tinguin en compte per millorar les estructures de convivència.

Viure en societat permet gaudir d’uns serveis i d’unes prestacions que fan la vida rica en perspectives, còmoda i agradable; però demana també als veïns, a tots, i especialment als seus administradors, que compleixin el seu paper i els seus deures. Potser els mots urbanitat i civisme ens ajudaran a primfilar els conceptes.

El gran assentament de població, l’*urbs*, definida sobretot per les seves dimensions, ha donat pas a un seguit de derivats lingüístics, ‘urbà’ i ‘urbanitat’ pel comportament i ‘urbanisme’ per l’ordenació física a vegades posterior. Tots aquests mots tenen en comú amb l’arrel lingüística, el contingut semàntic de ‘pertanyent’ a un gran nucli humà. La ciutat, en canvi, pot ser gran o petita, a vegades ben petita, i es defineix sempre per la seva ordenació política de serveis, de carrers. Els mots ‘ciutadà’, ‘ciutadania’, ‘civil’, ‘civilització’, tenen en comú també, juntament amb la seva arrel lingüística, la integració a un ordre.

La ‘urbanitat’, la qualitat del comportament urbà, ha estat durant molts anys una assignatura estudiada en la seva superficialitat i formalitat, sense profunditat ni massa contingut. El ‘civisme’, en canvi, ha estat tractat a l’escola com una conseqüència del coneixement de l’estructura ciutadana, dels drets i deures que comporta.

La història de l’escola, a batzegades, ens presenta tots els extrems.

A Roma, els infants que havien après de llegir havien memoritzat textos de Cató, que exalçaven les virtuts cíviques pròpies de la república romana. Però en la mesura que aquestes virtuts foren abandonades per l’imperi, l’eficàcia d’aquell aprenentatge de civisme es perdé.

En el segle XVIII, la urbanitat és un complement de la instrucció de les classes altes, les que tenien mentor o anaven a l’escola, i que necessitaven el vernís de la urbanitat pel vernissatge de l’entrada en societat. Hi va haver *abées*

francesos que es van especialitzar en la redacció de textos de 'bona educació'. L'estesa l'educació a tots el segle passat, els textos francesos traduïts al castellà van ser la base de les *Lecciones de Urbanidad*, amb continguts que, si havien servit d'alguna cosa a les classes benestants franceses, eren molt allunyats de la vida quotidiana de tots els infants escolaritzats a Espanya, i més encara a Catalunya, en castellà.

Ben pocs manuals complien els mínims de bon ús de la llengua, imprescindible en educació. Al contrari, potser era el mateix allunyament de la realitat allò que permetia dir el major cúmulo de disbarats que trobem en els textos escolars. Per exemple, Don Pablo Espel y Comas, mestre a Barcelona, posava aquest lema a les seves *Lecciones progresivas de Urbanidad: La urbanidad es el lavado de la conciencia, y la fortuna sin virtud, es la obscuridad del alma, y la tímida melancolía priva de abrir el capullo de la rosa por hallarse impotente la pureza de la flor*. No cal dir que l'estil del llibre feia honor a aquest lema.

Per sort, molts altres autors tractaren amb seny el tema de les normes de capteniment de l'infant, segons velles i noves llums. La de la religió continuà encesa a les escoles d'Espanya, però les de la moral laica en concepcions com les de la *Institución Libre de Enseñanza* i del civisme republicà dels francesos produïren nous criteris d'orientació.

A Catalunya el segle començava amb un reforçament dels criteris de comportament saludable a la *Higiene Moderna* de Joan Bardina i amb el seny de la llengua a *Polidesa*, il·lustrada per Llaveria, que tindria un continuador excel·lent en Opisso.

El segle començava també amb les antenes sensibles a una nova concepció de l'educació i de l'escola, la de l'Escola Activa. El cultiu de tot tipus d'activitat de l'infant, la memorística, la intel·lectual i també les d'expressió i creació artística, les d'experimentació de tot tipus, des de la ciència a l'esplai, i les de relació directa amb la natura i la societat, feia donar el que s'ha anomenat gir copernicà a l'escola en general, i pel que fa a la urbanitat, la nova concepció de civisme podia aparèixer a les antípodes de la urbanitat vigent fins llavors. I ho era en certa manera: si havien de desaparèixer les preguntes i respostes, el memorisme, el verbalisme, la inculcació no raonada, els temes no viscuts; què en quedaria de la urbanitat? Doncs, quelcom de millor, amb fonaments i metodologia comprensibles i adequats a l'infant.

Artur Martorell, mestre municipal, plantejà el tema en sengles articles sobre el Civisme al *Butlletí dels Mestres* de l'any 1922. Els diaris i els treballs de l'Escola del Mar i l'Escola del Bosc, juntament amb els de les Colònies Escolars com el de la República d'Infants de Vilamar de Calafell, els butlletins de l'Institut Escola de la Generalitat dels anys trenta, i els documents de la seva colònia de Can Surell, al Montseny, són el millor testimoni d'educació cívica que es produí en aquelles primeres dècades de segle, dècades de definició d'un corrent de pedagogia catalana, en la qual el tractament del civisme no pogué ser mai confós amb un vernís. Al contrari, el cultiu del sentiment de ciutadania n'és el veritable fonament.

Podríem dir, doncs, que el civisme és el fonament raonat del comportament, i que la urbanitat és el conjunt de formes d'aquest comportament; importants també, però que no s'aguanten per elles mateixes, sense el raonament que ofereix el civisme.

Durant la dictadura, Artur Martorell hi continuava treballant però sense dir-ne així, perquè la paraula era 'republicana'. D'una manera o altra, ajudà les poques escoles que des dels cinquanta, i a l'Escola de Mestres Rosa Sensat des dels seixanta, miraven de recuperar el model escolar català d'abans de la guerra, posant-lo al dia i guanyant el temps perdut. Artur Martorell redactà per als seus mestres un programa de *Civisme* que enllaçava el coneixement de la ciutat amb el d'un mateix, i el comportament personal i amb els companys i la ciutat, amb la responsabilitat cívica.

L'any 1985 un grup de mestres municipals coordinat per M. Teresa Codina, redactaren, i l'Ajuntament publicà, un text, molt ben il·lustrat, d'educació cívica, *Visquem plegats i bé*¹.

El 1991, el mateix Alcalde, travessant la ciutat oberta per les obres i tement el retrocés que això podria comportar per al comportament ciutadà, va nomenar una comissió amb la finalitat d'escriure un manual de Civisme i Urbanitat. "És hora de passar de l'urbanisme a la urbanitat" digué per justificar-ho, mentre els mestres recordàvem que cal arribar a la urbanitat pel civisme. La Comissió ha treballat en la concepció i redacció del llibre *Civisme i Urbanitat*², en deu capítols, un per tema, dividit cada un d'ells en dues parts, la primera, una antologia comentada de textos en vers o en prosa de diversos autors, que parlen de la ciutat. Aquesta part seria la del raonament cívic o civisme, que fonamenta la segona part, la de les formes, del capteniment urbà o la urbanitat, on s'indiquen més concretament els comportaments que tant l'administració com els administrats han de tenir.

Els temes:

1. La ciutat com a casa, lloc de convivència i d'ajut mutu enfront de l'egoisme: *Barcelona conviu*.
2. La ciutat com a espai de comunicació enfront de l'aïllament: *Barcelona circula*.
3. La ciutat com a lloc de treball i de servei, enfront de l'explotació: *Barcelona treballa*.
4. Pros i contres de la ciutat saludable: *Barcelona fa salut*.
5. La ciutat com a oferta de cultura, educació i esport: *Barcelona educa, i fa cultura i esport*.
6. La solidaritat com a ciment de la ciutat: *Barcelona és solidària*.
7. El teixit associatiu com a trama de la participació en la vida ciutadana: *Barcelona som tots*.
8. El govern democràtic de la ciutat: *Barcelona es governa*.
9. La ciutat respecte al territori, la nació, la història: *Barcelona cap i casal de Catalunya*.

¹ **M. Teresa Codina i altres.** *Visquem plegats i bé*. Barcelona, Ajuntament, 1985.

² **Marta Mata i altres.** *Civisme i Urbanitat*. Barcelona, Ajuntament, 1993

10. La ciutat oberta al món: *Barcelona, ciutat de pau i de llibertat' oberta a tots els vents i les gents del món.*

El resultat, fruit també d'un gran nombre d'aportacions ciutadanes, ens agradaria que fos vàlid per a Barcelona, però també per a d'altres ciutats. Cada ciutat és diferent, té la seva història i característiques pròpies que conformen els seus ciutadans en certa manera, però els fils, la trama i l'ordit de la civilitat són els mateixos per a tots.

L'exercici de redacció d'un manual de civisme i urbanitat destinat als ciutadans en general, per part de l'Ajuntament, ha estat un exercici de civisme per als seus membres, consistent a veure la relació entre les pautes de comportament dels ciutadans i la vida de la ciutat, la d'ara damunt la de sempre. Però per produir les reaccions que el Dr. Josep Estalella, director de l'Institut Escola, fomentava en els seus deixebles, des de recollir els papers de terra de la ciutat, a salvar, amb risc i secret, la vida d'un home en temps de guerra, cal que mestres i deixebles, joves i adults, puguin sentir la ciutat com a pròpia, i com a nucli de solidaritat humana i de vida personal.